

VÁLASZ TIBORC ZSIGMONDNAK

Tiborc Zsigmond ellenvetéseinek közös gyökere az a kegyeletes törekvése, hogy mindenkit menteni akar, aki valaha a szociáldemokrata mozgalommal vagy munkássajttal érintkezett.

Ezért helyteleníti, hogy a polgári szocialista költőkkel nagyobb terjedelemben foglalkoztam, mint az úgynevezett munkás-költőkkel. Elfelejtí, hogy az irodalomtörténet nem káderlapok, hanem művészi érték és irodalomtörténeti jelentőség alapján foglalkozik a költőkkel.

Ezért hibáztatja, hogy „bár felemlítem a polgári költőket, akik a munkássajttal dolgoztak, kifelejtettem Kiss József, Szép Ernő, Gábor Andor, sőt Pósa Lajos nevét, akik szintén jelentek verseikkel a munkássajttal.” De valóban jelentek-e? Nem. Mezőfi Vilmos, a Népolvasótár szerkesztője csak más lapokból átvette verseiket. Élőket és holtakat, a felsoroltakon kívül Tompa Mihályét, Endrődi Sándorét, Kozma Andorét, Lampérth Gézáét, az akkor már régen renegát Gáspár Imrét, az évek óta halott katolikus papköltő Rónay Istvánét és Gyulai Pálét is. (Népolvasótár, 1898. febr. 28.) Általában alig volt a kornak magyar költője, akiktől Mezőfi ne közölt volna valamit. Már most mindezek „dolgoztak a munkássajttal”, kapcsolatban álltak a szocializmussal, tehát valamennyiüket meg kellett volna említeni? Még aki valóban jelentkezett is egy-két verssel a munkássajttal, nem feltétlenül szocialista költő s nem szükséges megemlékezni róla. Tiborc összetéveszti az irodalomtörténeti tanulmányt a tartalomjegyzékkel. Mellesleg: Kiss Józsefről nem feledkeztem meg, a 288—9. lapon elemeztem Tüzek és Knyáz Potyemkin című költeményeit, bár őt sem tartom szocialista költőnek. Peterdi Andorról azért nem írtam, mert tanulmányomban csak Ady Új Versek-jének megjelenéséig vizsgáltam a magyar szocialista költészet kibontakozását, Peterdi addig megjelent két kötete, a Lia és a Szívem pedig még nem szocialista líra; Várkonyi Nándor állítása mindenképpen téves. Ugyanez a helyzet Tuba Károlynál. Róla maga Tiborc is elismeri, hogy csak később lett szocialista költővé, nem tudni hát, miért hiányolja mégis a szerepeltetését.

A mondott kegyeleti okból rosszhatja Tiborc, hogy nem „hagyom jóvá” Ady ítéletét, aki Farkas Antalt „zseninek nevezi”. Az idézet ugyan pontos, mert Ady csak annyit mond, hogy „a zseni, a géniusz illata csap meg. . . .egyik-másik versében”. Azzal, hogy tanulmányomban idéztem e szavakat, úgy vélem, eleget tettem az Ady véleményeinek járó tiszteletnek is, a Farkas Antalnak járó méltányosságnak is. De az ítéletet valóban nem teszem magamévá. Megnyugtató, hogy ezt Tiborcon kívül eddig még nem is tette senki.

Tiborc sikraszáll Abet, sőt Bodrogi Zsigmond mellett is. Róluk nem vitázom. Ítélje meg az olvasó azt a kávéházi nótaacinálót, aki 1912-ben még külön költőnek tartotta magát Adynál és így írt: „Én voltam az, én vagyok az, akit úgy illetnek, hogy zsidó Petőfi. . . Én, aki felráztam Magyarország népét ezeres síró, sirongó álmából.”

Tiborc természetesen szembeszáll azzal az állítással, hogy a szociáldemokrata mozgalom századvégi vezetői nem tudtak magyarul. Cáfolatul felsorol néhányat, aki tudott (Köztük mint hazai származásút említi Külföldi Viktort, holott ő Németországból vándorolt be.) Én persze nem állítottam, hogy a mozgalomnak nem voltak magyarul tudó vezetői is, de épp a legfőbbek: Frankel Leó és az osztrák szociáldemokrata párt megbízottjaiként Budapestre küldött Silberberg és Engelmann nem tudtak magyarul.

Az az állításom, hogy Marx és Engels főművei csak 1909-ben (Szabó Ervin ismert válogatásában) jelentek meg először magyarul, valóban vitatható, sőt megcáfoltnak tekinthető. Azt azonban nem értem, hogy Marx és Engels lefordított főművei között miért sorolja föl Tiborc nyomatékul Lafargue, Lassalle és Bokányi műveit is. Ezeket is Marx és Engels főműveinek kell tartanunk talán? — Abban is igaza van Tiborcnak, hogy Gyagyovszky Emil Őszi termése nem 1945 után, hanem előbb látott napvilágot. Tévedésemet talán menjí, hogy a könyv évmegjelölés nélkül jelent meg s az Írószövetség könyvtárának példányán, amelyet használtam, a szerző sajtókezüleg ezt írta be: „Magyar Írók Szövetségének Gyagyovszky Emil 1948.” (A sajtóhibák: Farkas Antal halálának dátuma és Gyagyovszky verseskönyve címének helyreigazítását köszönettel fogadom.)

Végül: Tiborc szerint hibáztatom, hogy a pártköltők Petőfi hatása alatt írtak és elfelejttem, hogy nem is írhattak Ady hatása alatt. Amiből azt a következtetést vonja le, hogy, mint írja, „kissé vállvetve” bánok a szocialista költőkkel; „mintha lenézném az úgynevezett pártköltészetet.” Idézete ismét pontatlan. Az igazság az, hogy 7. „az úgynevezett pártköltészet” elvi kérdését nem is érintettem, csak arra az irodalomtörténeti tényre mutattam rá, hogy a szociáldemokrata mozgalom nem Csizmadiában, hanem Adyban kapott igazi irodalmi jelentő-

seget, 2. nem azt írtam a párt költőiről, hogy Petőfi, hanem hogy Ábrányi Emil nyomán haladt s eszem ágában sem volt szemükre hányni, hogy nem Adyt követték (hiszen ez aligha lett volna művészileg értékesebb, mint Ábrányi követése). 3. Ha ez „a pártköltészet” lenézését jelenti, akkor közös bűnben leledzem József Attilával, aki — mint tanulmányomban is idéztem — ezt írta: „szocialista voltukkal hivalgó költőtársaim munkáiban. . . csak a századvégi március 15-i hazafias ódak absztrakt lelkesedését találok”. Ha József Attila is, Tiborc szavával élve, ilyen „vállvetve” ír szocialista költőtársairól, azt kell hinnem, hogy e költők tárgyilagos ismertetése még nem egyértelmű a „pártköltészet” lenézésével.

V. KOVÁCS SÁNDOR

PÁNDI PÁL TALLÓZÁSAIHOZ

Az *Irodalomtörténet* 1957. évi 3. számában Pándi Pál „*Tallózás erdélyi levéltárakban. II.*” c. közleményében kiadatlan pap-ellenes verseket közöl a XIX. század elejéről. A Kondé Miklós nagyváradi püspökről szóló *Epitaphium* szövegét — mint írja —, az aradi 48-as Múzeumban, egy *Mindenes Gyűjtemény* c. kéziratos kötetben találta meg, amelynek anyagát Fábián Gábor gyűjtötte össze 1816-ban.

Pándi jóllehet újdonságot lát az *Epitaphium*-ban, mégsem ismeretlennek, hanem kiadatlanak nevezi. De még így is téved.

A Vajthó-féle Magyar Irodalmi Ritkaságok sorozatnak „*Debrecen a régi magyar irodalomban*” (1941?) c. kiadványában ugyanis már megjelent egyszer „*Sirvers Kondé Miklós nagyváradi püspök emlékezetére és dicsőségére*” címen.¹ A szóban forgó könyvecske szerkesztői szerint a Kondé elleni paszkvillusnak csak „egy részlete” az, amit közzétettek. A teljes szöveg Győri Lajos *Holmi* (1824) c. kéziratos gyűjteményében található Debrecenben.

Itt kell utalnunk arra, hogy az *Epitaphium*-nak más kéziratos leőhelye is ismeretes. Megvan például a nyomtatásban is megjelent két szövegnél kétségkívül korábbi — egyébként hat sorral teljesebb — változata Szeőts István *Mindenes Gyűjtemény*-ében „*Nehai (!) Nagy Váradi Püspök Kondé (!) Hertzeg ő excellentiája meg olvasást érdemlő koporsó csinje*” címen.²

Mint hogy e kéziratos kötet írása 1798-ban kezdődött meg, és a Kondé halálakor (1802) keletkezett gúnyverset pedig e gyűjtemény elején találjuk, Szeőts szövege minden bizonnyal egykorú, vagy közel egykorú lehet. A költemény eme változatának prioritása mellett szól az is, hogy a Pánditól kiadott szöveg — Győri feljegyzése sem kivétel —, viszonylag nagy számú szövegromlást (az eredetnél kevesebbet mondó szóváltoztatásokat, kihagyásokat, másolási hibákat) mutat. Csak mellékesen jegyezzük meg, hogy az *Epitaphium* egy másik kéziratos variánsa megvan a sárospataki Felvidítő sorozat 11. kötetében is,³ de sajnos Pándi ezt sem ismeri.

Lehetne folytatni a problémák további felvetését,⁴ ám ezúttal mindössze arra akartuk felhívni a figyelmet, hogy újonnan felfedezett művek publikálásakor sohasem felesleges szétneézni a nyomtatásban megjelent szövegek között, éppúgy, mint hazai levéltárainkban, ahol a számos diétai paszkvillustól, jobbagyvédő, németellenes, stb. költeménytől eltekintve, — Pándi esete bizonyítja —, efféle kiadatlan vers is van, csak jobban utána kell nézni.

¹ Idézett kiadás, 118. l. Erre az adatra, valamint egy másik kéziratos másolatra (ItK. 1953. 285.) Komlós Aladár figyelmeztetett.

² Sárospataki Kollégium könyvtára. Kt. 257. p. 45.

³ Egyveleg. Iső. 1824. Jelzete: Kt. 129. A vers a 150—151. lapokon olvasható. A szöveg közel áll a Pándi-közölte sírfeliratéhoz.

⁴ Vargha Balázs szóbeli közlése szerint még további három kéziratos másolata van az *Epitaphium*nak. Valószínűnek tartjuk, hogy tovább is lehetne gyarapítani a variánsok számát, ha teljességre törekednénk.